

HET LAND VAN HERLE

Tijdschrift en contactorgaan

voor vrienden en beoefenaars van de historie van oostelijk Zuid-Limburg

In Memoriam

drs. L.E.M.A. van Hommerich

Op 3 december 1976 bereikte ons het droeve bericht, dat onze voorzitter, de heer drs. Leo Emile Marie Alphons van Hommerich, die dag in de vroege ochtenduren plotseling was overleden.

Dit bericht kwam voor ons allen geheel onverwacht, te meer omdat hij in de voorafgaande dagen nog samen met ons plannen had gemaakt voor de activiteiten van Het Land van Herle. Op 13 december zou hij een causerie houden over één van zijn geliefde onderwerpen, de verhouding tussen de hertogen van Brabant en onze streken. Ook had hij reeds toegezegd als docent op te willen treden bij de historische cursus begin volgend jaar.

Het Land van Herle heeft zich steeds in zijn grote belangstelling kunnen verheugen. Toen de heer van Hommerich, die op 30 april

1909 in Roosendaal (N.Br.) werd geboren, na zijn middelbare schoolopleiding te Maastricht en zijn academische studie te Leuven, waar hij geschiedkundige wetenschappen en wijsbegeerte studeerde, in 1937 in Heerlen een werkkring vond bij het historisch archief, begon hij aan zijn levenstaak: de geschiedbeoefening voor Heerlen en het oude Land van Herle.

Sedert 1940 tot aan zijn pensionering in 1974 was hij gemeentearchivaris en conservator (later: directeur) van het gemeentelijk oudheidkundig museum. Zijn belangstelling beperkte zich overigens niet tot zijn ambtsgebied: Het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (L.G.O.G.) kon steeds rekenen op zijn activiteit als voorzitter van de kring Heerlen en tevens als lid, sedert kort als vice-voorzitter van het hoofdbestuur. Tientallen jaren was hij secretaris van de V.V.V. in Heerlen en ook de Kata-kombenstichting had zijn belangstelling.

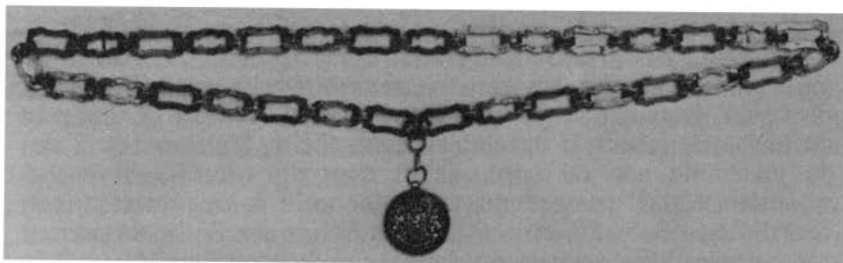
De bestudering van de oude rechtscolleges (een studie, waaraan hij in 1935 begon) maakte hem tot een man, die ook internationaal in hoog aanzien stond als historicus.

Met de ontdekking van de ruïnes van de Romeinse thermen in Heerlen, in 1940, werd één van de aspecten van zijn werk, de bestudering van de Romeinse tijd in Heerlen in al zijn omvang, wel heel speciaal naar voren gehaald.

De heer van Hommerich verzamelde niet alleen, hij hield ook lezingen, telkens als er een beroep op hem werd gedaan, en hij publiceerde veel, vooral in ons tijdschrift, waarvoor hij in de loop der jaren niet minder dan 134 bijdragen leverde.

Als voorzitter van het bestuur van Het Land van Herle, als voorzitter van de werkgroep, als voorzitter van de redactie, als leider van de excursies, als auteur en spreker, maar vooral als persoonlijke vriend van velen van ons zal hij een grote leegte achterlaten.

Bestuur en redactie

Burgemeestersbenoemingen in Heerlen van 1805 tot 1894

Bij het afscheid van burgemeester drs. F.J.W. Gijzels op 30 januari 1976 was er een kleine tentoonstelling in het raadhuis ingericht over vroegere burgemeesters en hun ambt.

Deze tentoonstelling en de vervulling van de ontstane vacature waren voor mij aanleiding mij te verdiepen in de benoemingsprocedure van burgemeesters waarbij ik mij beperk tot die van Heerlen onder het Nederlands bestuur in de 19de eeuw, waarbij de invoering van de Grondwet (1848) en van de Gemeentewet (1851) belangrijke staatkundige mijlpalen zijn. Eigenlijk is er na die tijd in de benoemingsprocedure weinig gewijzigd, al heeft men m.n. in 1923 wel geprobeerd de raad enige invloed te geven bij de benoeming van haar voorzitter.

Artikel 152 van de Grondwet luidt: „De voorzitter (sc. van de raad) wordt door de Koning, ook buiten de leden van de raad benoemd en door Hem ontslagen.” De koning is dus helemaal vrij in zijn keuze en hoeft zich niet te beperken tot de leden van de raad. Die vereiste die art. 61 van de Grondwet in 1848 nog stelde nl. dat men ingezetene in de gemeente moest zijn, is pas in 1931 vervallen, zij het dat ook voordien reeds in het belang van de gemeente van dit voorschrift afgeweken kon worden.

In de huidige Gemeentewet (art. 65) wordt de benoeming van een burgemeester als volgt geregeld: „De burgemeester wordt door Ons voor den tijd van zes jaren benoemd.” De redactie van dit artikel is sinds de invoering in 1851 ongewijzigd gebleven. Dat echter de voorzitter van de raad die in de Grondwet (art. 152) genoemd wordt en de burgemeester van art. 65 van de Gemeentewet identiek zijn, blijkt uit art. 72 van laatstgenoemde wet dat als volgt begint: „De burgemeester is voorzitter van de raad”.

Sinds de invoering van de ministeriële verantwoordelijkheid (1848) betekent een benoeming door de koning feitelijk een be-

noeming door de minister (en wel die van Binnenlandse Zaken), welke benoeming door het staatshoofd bekrachtigd wordt. De minister maakt zijn keuze uit een voordracht van minimaal 2 personen, hem gedaan door de commissaris van de koningin in de provincie, maar is daartoe niet verplicht. Volgens art. 8 van de instructie van de commissaris doet die uiterlijk binnen 4 maanden nadat gelegenheid tot sollicitatie is opengesteld, een voordracht. Sinds 10 mei 1972, Stb. 271, is art. 8 uitgebreid met een tweede lid waarin vermeld staat dat de commissaris verplicht is de raad te horen. Bij benoeming van een burgemeester van een hoofdplaats in een provincie en bij gemeenten met meer dan 50.000 inwoners maakt zij onderdeel uit van kabinetberaad¹⁾.

Ook in het verleden is vaker gepoogd meer invloed te krijgen bij de benoemingen. De staatscommissie Oppenheim die ingesteld was om de voorbereidingen te treffen voor een herziening van de gemeentewet bracht op 18 september 1920 rapport uit en stelde voor art. 65 uit te breiden met een tweede lid dat als volgt zou luiden: „Binnen dertig dagen nadat aan den burgemeester ontslag is verleend of op andere wijze het ambt is opengevallen, kan de raad een aanbevelingslijst van één of meer personen aan Onzen minister van binnenlandsche zaken inzenden.”

De regering is in het herzieningsontwerp van 1923 echter niet op de suggestie van de commissie ingegaan. In de Memorie van Toelichting § 8 staat daarover: „Dergelijke aanbevelingen plegen beheerscht te worden door te vele factoren dan dat zij een waarborg zouden schenken, dat de meest geschikte persoon op den voorgrond wordt gebracht.”

Hoeveel de Grondwet van 1848 ook veranderd mag hebben o.a. door de instelling van de gemeente waardoor het onderscheid tussen stad en platteland verdween, ook voor die tijd vond de benoeming van een burgemeester — zowel voor de stad als voor het platteland — plaats door de koning. Alleen in de Franse tijd gold een andere regeling. De wet van 28 Pluiose, An VIII (17 febr. 1800)²⁾ wijzigde de indeling der departementen en de administratie. In gemeenten beneden de 5.000 inwoners kwam een maire die benoemd werd door de prefekt (art. XX). Na het vertrek der Fransen blijven de wetten die zij ingevoerd hebben grotendeels gehandhaafd, totdat zij vervangen zullen worden door nieuwe.

Een dergelijke verandering vindt voor ons land plaats door de invoering van de grondwetten van 1814 en 1815. Volgens deze grondwetten (resp. art. 78 en 81 in 1814 en art. 132 en 135 in 1815) moesten er reglementen tot stand komen voor het plaatselijk bestuur voor de stad en voor het platteland³⁾. Beperken wij ons in verband met Heerlen tot de situatie op het platteland, dan lezen we in de grondwet 1814, art. 81: „De besturen van Heerlijkheden, Districten en Dorpen zullen worden ingerigt op zoodanigen voet, als met de bijzondere omstandigheden van elk derzelve, met

de belangen der ingezetenen en het verkregen regt der belanghebbenden onderling bestaanbaar geoordeeld zal worden, alles in overeenstemming met deze grondwet en volgens nadere reglementen op last van de Staten te maken, welke derzelve, in gevalle van goedkeuring, aan de bekrachtiging van den Souvereinen Vorst onderwerpen".

In Limburg begint de voorbereiding daarvan in 1816 maar het zal tot 1818 duren voordat het reglement op 14 februari 1818 bij K.B. nr. 95 wordt vastgesteld⁴). Het platteland van Limburg werd daarbij in 3 arrondissementen (na 1825 districten genaamd) verdeeld nl. Hasselt, Maastricht en Roermond met aan het hoofd van ieder arrondissement een commissaris. Aan het hoofd van de gehele provincie staat een gouverneur. Naar de functie van commissaris voor het arrondissement Maastricht solliciteert b.v. Charles Heldevier, woonachtig op Meezenbroek, die overigens niet benoemd wordt⁵). Commissaris wordt G. Kerens de Wolfrath. Op 1 januari 1850 bij de invoering van de nieuwe provinciewet zal dit instituut verdwijnen en de provincie alleen nog maar één commissaris kennen die de functie van de gouverneur uit de periode 1818-1850 overneemt.

Een van de veranderingen die door het bestuursreglement worden doorgevoerd is de vervanging van de woorden „maire" en „burgemeester" door de aloude benaming „schout", hetgeen de officiële benaming voor het hoofd van de plattelandsgemeente zal blijven tot de invoering van het bestuursreglement 1825 waarbij „burgemeester" overal in zwang komt. Het eerste reglement van 1818 heeft nl. niet zo lang stand gehouden en werd in 1825 vervangen waarbij meer uniformiteit werd betracht⁶). Veel verschil zit er overigens wat de benoemingsprocedure betreft niet in:

Reglement 1818

art. III: Het plaatselijk bestuur van iedere gemeente bestaat uit eenen Schout en twee Schepen en uit eenen gemeente Raad

art. XXII: De Schouten worden door den Koning benoemd.

Reglement 1825

art. 2: Het bestuur in iedere gemeente zal zijn zamengesteld uit eenen Burgemeester, twee Assessoren en eenen gemeente-Raad.

art. 11: De burgemeesters worden benoemd door den Koning.

Aan de hand van de afzonderlijke benoemingen zullen we nu kunnen nagaan hoe deze voorschriften gefunctioneerd hebben.

1. J.G. KEMMERLING 1805-1818

Diens eerste openbare optreden vindt plaats in 1799 wanneer hij in februari van dat jaar wordt aangesteld tot „secrétaire de l'administration municipale au canton de Heerlen", voorlopig voor één jaar met een bezoldiging van 88 francs per maand⁷).

In september 1801 wordt hij lid van de municipale raad⁸) en op 7 oktober 1805 vindt zijn benoeming plaats tot maire door de

„prefect par interim“ Hennequin⁹). Hij is er in geslaagd tot aan zijn dood op 15 januari 1818 aan het hoofd van de gemeente te blijven, al moet hij daar wel de nodige politieke souplesse voor hebben opgebracht.

Op 19 september 1813 legt hij nog in handen van de sous-prefect van het arrondissement Maastricht de eed van gehoorzaamheid aan de constitutie van het rijk en van trouw aan de keizer af¹⁰). Niettemin slaagt hij erin ook voor het Nederlandse bestuur acceptabel te blijven, ook al stond hij als fransegezinde bekend¹¹).

Heerlen gaat op 12 mei 1815 tot het Koninkrijk der Nederlanden behoren en aan de kwestie van de souvereiniteit die er na het vertrek der Fransen geheerst heeft komt nu een einde. Over zijn benoeming door het Nederlandse bestuur heb ik echter geen gegevens kunnen achterhalen. Alleen het feit dat hij als zodanig tot zijn dood functioneert, is een duidelijk gegeven. Wellicht oordeelde men een nieuwe benoeming niet noodzakelijk daar immers in art. 2 van de „Additionnele Artikelen“ van de Grondwet van 1815 stond: „Alle bestaande autoriteiten blijven voortduren en alle thans in werking zijnde wetten behouden kracht, tot daarin op eene andere wijze zal zijn voorzien“.

In de vergadering van de raad van 12 november 1817 deelt de secretaris mee dat Kemmerling ziek is en dat er een „provisioneer President“ gekozen moet worden, waarbij de keuze valt op A. Schultze. Kemmerling zal niet meer terugkeren.

2. A. SCHULTZE 1818-1820

Tijdens de ziekte van Kemmerling door de raad dus gekozen tot plaatsvervanger. Hij is op 1 februari 1806 reeds lid geworden van de raad¹²).

Zijn benoeming tot burgemeester wordt vermeld in de notulen van de raad van 30 januari 1818. Het besluit van de gouverneur dateert van 21 januari¹³). Daarin schrijft de gouverneur nadrukkelijk: „Gezien de omtrent de benoeming van Gemeentens Besturen tot dusverre in stand gehoudene verordeningen“.

Na de invoering van het bestuursreglement 1818 moesten alle functionarissen opnieuw benoemd worden volgens de voorschriften van dit reglement, hetgeen een benoeming door de koning betekent. Voor Schultze en zijn collega's geschiedt dat bij K.B. nr. 69 van 3 oktober 1818.

Lang is hij niet burgemeester geweest want op 27 juni 1820 volgt reeds bij K.B. nr. 42 zijn ontslag op eigen verzoek, dat hij op 18 januari 1820 ingediend heeft, omdat zijn echtgenote is overleden en hij daarom wil afzien van alle „publieke bezigheden“ en omdat zijn gezondheid hem verhindert het ambt naar behoren te vervullen¹⁴).

Twee dagen na de indiening van dit ontslag stelt P.W. Reynardts, de eerste schepen, zich kandidaat voor het ambt, waarbij hij me-

moreert dat hij sinds 14 jaar eerste adjunct en schepen is geweest. Toch komt hij bij de voordracht door de gouverneur op de tweede plaats. Zijn collega-schepen Jan Willem Lintjens staat als nr. 1 op de voordracht op grond van de overweging: „De eerst voorgedragen kandidaat convenieert het meest, zoo uit hoofde van deszelfs meerdere bekwaamheid als omdat de Hr. Reynardts herbergier is¹⁵⁾”.

3. J.W. LINTJENS 1820-1843

Benoemd bij K.B. nr. 42 van 27 juni 1820. Bij hetzelfde besluit dus waarbij Schultze wordt ontslagen, wordt Lintjens benoemd. Hij is samen met Schultze lid geworden van de gemeenteraad op 1 februari 1806 en werd op 29 december 1809 benoemd tot adjoint¹⁶⁾.

Tijdens zijn ambtsperiode wordt het „Reglement op het bestuur ten plattelande” van 1825 van kracht. Daarmee komt definitief een einde aan de benaming schout als hoofd van een plattelandsgemeente en heet de functionaris sindsdien overal burgemeester. Door de invoering van het reglement was een herbenoeming van alle functionarissen blijkbaar noodzakelijk geworden. Daartoe wordt een voordracht gemaakt, waarna Lintjens zonder enig probleem tot burgemeester benoemd wordt¹⁷⁾.

In 1843 dient een herbenoeming plaats te vinden. Door de commissaris van het district Maastricht, G. Kerens, wordt Lintjens voorgedragen¹⁸⁾. Als gegevens bij de voordracht worden genoemd: tractement: f 142,-

Benoeming raadslid: 14 december 1818

Benoeming burgemeester: 30 juli 1825¹⁹⁾

geb. 14-3-1786 te Heerlen

R.K. 56 jaren

woonachtig te Heerlen, heeft daar altijd gewoond

Gehuwd, 2 kinderen

Grondeigenaar, geen rijksbetrekkingen,

aanklager bij het kantongerecht

aftredend: 31-12-1842

Advies: bij te behouden

Ondanks dit advies redt Lintjens het niet en wordt Jan Jozef Jaegers de nieuwe man.

4. J.J. JAEGERS 1843-1853

Op de voordracht door de gouverneur aan de koning staat als nummer 1 Jan Jozef Jaegers, oud 40 jaar, geb. te Heerlen, woonachtig te Heerlen, R.K., geneesheer, plaatsvervanger bij het kantongerecht. Als opmerking staat erbij geschreven: „Op het tegenwoordig bestuur eener zo belangrijke gemeente valt vrij wat aan te merken en de burgemeester woont in een gehucht²⁰⁾ verre van de kom van het dorp verwijderd. De thans voorgestelde persoon

geniet de algemene achting in zijne roeping. Als burgemeester zal als een groote aanwinst voor de belangen welke het hier geldt, mogen beschouwd worden²¹⁾”.

Het advies van de gouverneur wordt gehonoreerd en bij K.B. nr. 54 van 26 december 1842 wordt hij benoemd met ingang van 1 januari 1843. Zijn werkelijk functioneren als burgemeester heeft nog aan een zijden draadje gehangen, omdat er twijfels gezezen waren over zijn nationaliteit. G. Kerens schrijft op 10 januari 1843 aan de gouverneur dat hij informatie heeft gekregen dat Jaegers een Pruis zou zijn; hij verzoekt de gouverneur hem instructies te geven in verband met de eed die de nieuw benoemde burgemeester moet afleggen. Met „bevreemding” heeft de gouverneur — zo laat hij op 11 januari 1843 weten²²⁾ — kennis genomen van dit bericht, temeer daar Jaegers voordien al was aangesteld tot plaatsvervangend kantonrechter. Niettemin moet Jaegers bewijzen dat hij de Nederlandse nationaliteit bezit. Anders kan er van een installatie geen sprake zijn. Binnen 8 dagen moet dat bewijs geleverd zijn. Misschien was Kerens nijdig dat zijn voordracht om Lintjens te benoemen niet was gehonoreerd. Hij reageerde tenminste snel op de vrouwelijke mededeling dat Jaegers geen Nederlander zou zijn en liet dit de gouverneur dan ook weten zonder zelf een nader onderzoek in te stellen. Het geheel bleek een storm in een glas water te zijn want op 19 januari 1843 legt Jaegers de eed af²³⁾.

In 1853 is Jaegers weer kandidaat maar nu staat hij voorgedragen als 2de persoon. Als praktizerend geneesheer kan hij echter alleen met koninklijke dispensatie benoemd worden. Vandaar dat hij zijn ontslag vraagt, hetgeen hem verleend wordt bij K.B. nr. 57 van 1 maart 1853. Ook na zijn ontslag als burgemeester blijft hij lid van de raad en zelfs wethouder van 3 mei 1856 tot 6 september 1859²⁴⁾.

5. L.L. STASSEN 1853-1855

Benoemd bij K.B. nr. 57 van 1 maart 1853. De eedaflegging in Maastricht bij de commissaris vond plaats op 29 maart 1853²⁵⁾. Bij zijn terugkeer uit Maastricht werd hij bij het Welterhuiske opgewacht door Jaegers en de gemeenteraad en nog dezelfde dag geïnstalleerd.

Lang is hij niet burgemeester geweest want hij stierf op 20 oktober 1855. De functie wordt daarna waargenomen door de wethouder J.P. de Hesselle.

(wordt vervolgd)

J.T.J. Jamar

*Dr. J.J. Jaegers, burgemeester van 1843-1853. *)*

* N.B. De foto's bij dit artikel geplaatst zijn reproducties van de burgemeestersportretten die vroeger in de raadzaal hingen.

NOTEN:

1. Art. 4, tweede lid, onder e van het Reglement van Orde voor de raad van ministers. Vastgesteld bij K.B. van 9 juni 1956, Stb. 309.
2. Bulletin des Lois 17/115.
3. Zie hiervoor: C.W. van der Pot, Gemeentelijke Bestuursorganisatie 1815-1819, in: Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, deel XII (1933), blz. 241 e.v.
C.W. van der Pot, Gemeentelijke Bestuursorganisatie, 1822-1825, in: Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, deel XIII (1934) blz. 261 e.v.
4. Administratief Memoriaal der Provincie Limburg 1818, nr. 28 bis.
5. Rijksarchief in Limburg (R.A.L.), Provinciaal archief, inv. nr. 6275, (omslag: Personeel platteland).
6. Administratief Memoriaal der Provincie Limburg 1825, nr. 48.
7. Gemeente-archief Heerlen (G.A.H.), Franse periode, voorl. inv. nr. 20.
8. R.A.L., Frans archief, inv. nr. 905.
9. R.A.L., Frans archief, inv. nr. 100, blz. 69:
15 Vendemiaire An XIV:
Le prefect, en execution de l'art. 20 de la Loi du 28 Pluviose an 8 arrête:
Art. 1er
Le Sieur Kemmerling, notaire à Heerlen est nommé maire de la commune de Heerlen, en remplacement de monsieur Schils démissionnaire.
Art. 2
Expédition du present sera adressé à monsieur Schils chargé de proceder immédiatement à l'installation de son successeur.
Le consuller, prefect par interim.
10. R.A.L., Frans archief, inv. nr. 905.
11. Voor een uitvoerige beoordeling van Kemmerling raadplege men:
L. van Hommerich, De invoeging van het historisch Heerlener Land binnen het Nederlands staatsverband 1813-1815, in: Het Land van Herle, 1963, blz. 162-180.
J.J. Severens, Heerlen: Pruisisch of Nederlands? De gemeente Heerlen en burgemeester Jean Gérard Kemmerling gedurende de overgang van het Franse naar het Nederlandse bestuur, Hoensbroek 1976.
12. G.A.H., raadsnotulen 1 februari 1806.
R.A.L., Frans archief, inv. nr. 905.
13. R.A.L., Provinciaal archief, inv. nr. 632, besluit nr. 5a.
14. R.A.L., Provinciaal archief, inv. nr. 6275, (omslag: Propositionen voor vakante schoutplaatsen in de Provincie Limburg).
15. R.A.L., Provinciaal archief, inv. nr. 6275, (omslag: Propositionen voor vakante schoutplaatsen in de Provincie Limburg).
16. R.A.L., Frans archief, inv. nr. 905.
17. R.A.L., Provinciaal archief, inv. nr. 271, blz. 1197 e.v.
18. R.A.L., Provinciaal archief, kabinet 1842, nr. 243 (doorlopend nr. 526).
Vanaf 1841 tot 1861 wordt de post bij het kabinet zo geagendeerd dat

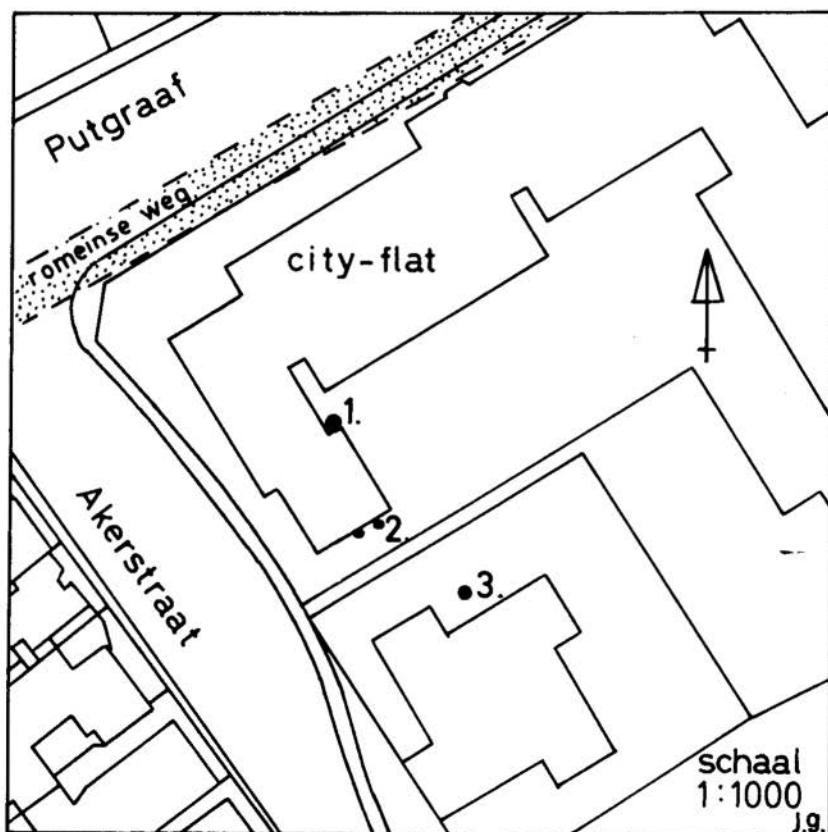
het stuk naast het jaarnummer ook een doorlopend nummer krijgt. In de klapper op de agenda's staan alleen deze laatste vermeld. In 1861 wordt de doorlopende nummering prijsgegeven en heeft men alleen nog de nummering per jaar.

19. Vanaf 1820 was hij schout. Kerens baseert zich op de nieuwe situatie ontstaan na het bestuursreglement van 1825. Ook bij de opgave van de benoeming als raadslid laat Kerens een vroegere situatie — m.n. de Franse tijd — buiten beschouwing.
20. Bedoeld is Douvenrade, zie de huwelijksakte van de zoon van J.W. Lintjens op 20 april 1842 (G.A.H.).
21. R.A.L., Provinciaal archief, kabinet nr. 526.
22. R.A.L., Provinciaal archief, kabinet nr. 543.
23. G.A.H., Raadsnotulen 1843 tot 1850, voorlopig inv. nr. 32, blz. 2.
24. G.A.H., Raadsnotulen 3 mei 1856, 9 september 1857 en 6 september 1859.
25. De nieuwe provinciewet is van kracht waarbij de indeling in arrondissementen is vervallen. Aan het hoofd van de provincie staat een commissaris des konings, die qua functie gelijk te stellen is met de gouverneur in de periode 1818-1850.

Een nieuw ontdekte oven in de pottenbakkerswijk aan de Putgraaf te Heerlen

Bij grondwerkzaamheden voor de bouw van de „city-flat” aan de zuidoosthoek Putgraaf-Akerstraat, sectie D nr. 8567, te Heerlen werden op 19 april 1976 een pottenbakkersoven (situatietekening punt 1) alsmede een tweetal afvalkuilen (situatietekening punt 2) uit de Romeinse tijd ontdekt. Hierover werd in een van de vorige afleveringen van dit tijdschrift reeds een korte mededeling gedaan¹⁾.

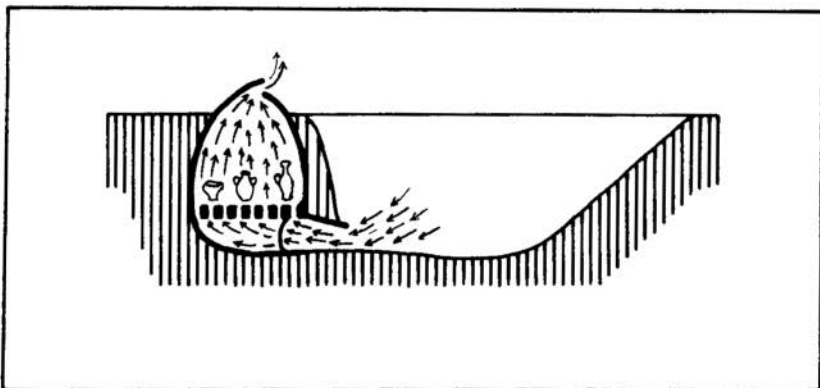
De bovenlaag van het terrein was machinaal verwijderd waar-

Situatietekening van het vondsteterrein.

door duidelijk de contouren van de oven en de afvalkuilen zichtbaar waren. Wel was hierbij het bovenste gedeelte der vondsten min of meer beschadigd. Na overleg met de uitvoerder, de heer Th. Jorigas, en de opzichter, de heer D.V.M. Vermeer, van het bouwbedrijf Wilma uit Weert, dat de nieuwbouw realiseert, werd op 21 en 22 april de opgraving van deze restanten verricht door de Gemeentelijke Oudheidkundige Dienst van Heerlen.

Het opgravingsterrein is gelegen ten oosten van de nederzetting Coriovallum en vlak ten zuiden van de grote heerbaan van Boulogne s/M. via Tongeren naar Keulen. Op dit terrein, waar in 1908 gestart werd met de bouw van het voormalige St. Jozef-ziekenhuis, zijn in het verleden reeds meerdere vondsten gedaan die er op duiden dat dit een pottenbakkerswijk moet zijn geweest, die vanwege het ontploffingsgevaar vlak buiten de nederzettingen werd gesitueerd. In totaal zijn in de nabijheid van deze laatste vondst nu reeds 16 ovens ontdekt die hieronder opgesomd zullen worden.

Afb. 1: reconstructietekening van een pottenbakkersoven. (naar A. Bruyn)

In 1908 werden tijdens grondwerkzaamheden voor de nieuwbouw van het ziekenhuis aan de zuid-zijde van de Putgraaf een 5-tal ovens ontdekt²). Toen reeds schreef Goossens: „Daar de ovens klein waren en gemakkelijk van klei vervaardigd konden worden, vermoeden wij, dat er zich nog een aantal in hetzelfde terrein of in de nabijheid bevindt“. Aan het slot van zijn artikel plaatst Goossens de zin: „Wij eindigen met de opmerking, dat de aanwezigheid van eene provinciale Romeinsche pottenbakkerij te Heerlen ons niet moet bevreemden“. In 1929 werden tijdens een uitbreiding van het bovengenoemde ziekenhuis op hetzelfde terrein wederom 2 ovens gevonden³). Aan de noord-zijde van de Putgraaf werden in 1937, 1963 en 1971 respectievelijk 4, 2 en 1 pottenbakkersovens opgegraven⁴). Toen men in 1971 begon met de nieuwbouw van het kantoor van het AZM/VGZ aan de oost-

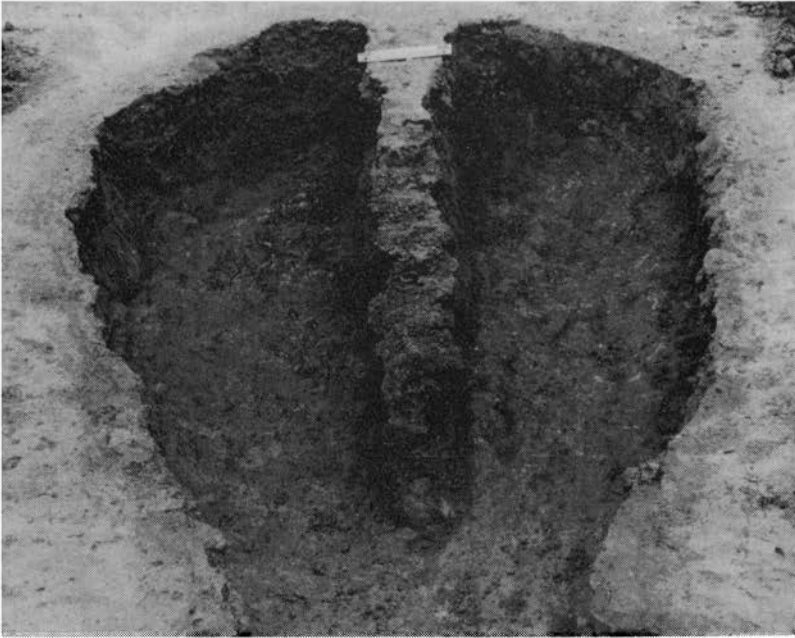
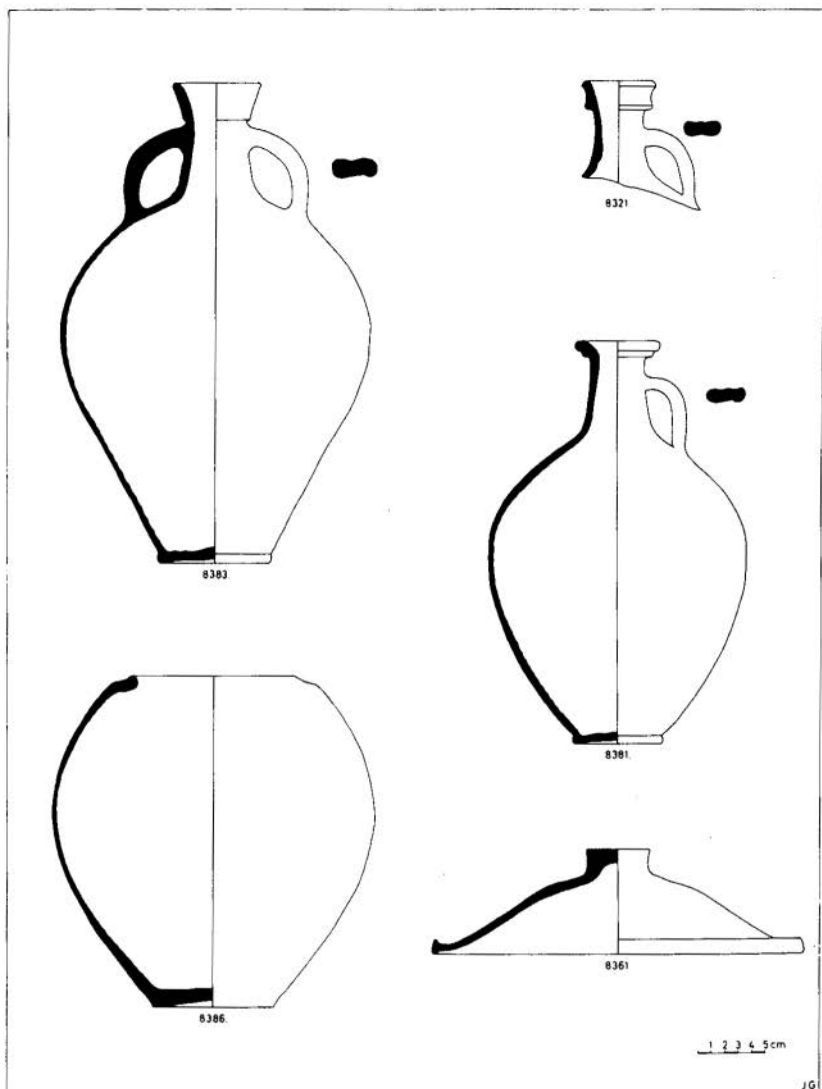

Foto 1: overzicht van de ovenrestanten.

zijde van de Akerstraat werden eveneens een oven (situatietekening punt 3) en een aantal afvalkuilen ontdekt⁵). Verder werd op dit terrein meerdere malen de kiezelbedding van de weg Boulogne s/M.-Keulen aangesneden⁶). Ook zijn bij diverse gelegenheden vondsten gedaan die toegeschreven werden aan restanten van pottenbakkerswoningen en/of werkplaatsen en afvalkuilen⁷).

In de laatste aflevering van de Berichten van de R.O.B. is het materiaal gepubliceerd dat afkomstig is uit een afvalkuil die in 1961 onder het ziekenhuis door die dienst werd uitgegraven⁸).

De in april ontdekte oven behoort tot het staande type. Op afb. 1 ziet u een reconstructietekening van dit oventype. Het grootste gedeelte ervan bevond zich onder het maaiveld. De warme lucht voerde vanuit de stookruimte door een rooster, dat op een middendam (tong) rustte, naar de bakruimte waar zich het aardewerk bevond. Deze ruimte was afgesloten met een koepel waarvan de bovenkant was voorzien van een schoorsteen-tje⁹). Van deze oven is slechts het onderste gedeelte teruggevonden tot een maximale hoogte van 40 cm. De grootste lengte en breedte bedroeg 230 x 150 cm terwijl de tong met een lengte van 165 cm een breedte had van gemiddeld 30 cm. Aan de voorzijde bevond zich de werkkuil met stookruimte. Foto 1 geeft u een kijk op de ovenrestanten gezien vanuit de werkkuil.

De opening tussen de stookruimte en de werkkuil leek te zijn afgesloten door drie bij elkaar liggende potten die, in tegenstelling tot het aardewerk uit de oven zelf, geen kleurveranderingen door hitteinwerking vertonen. Dit was eveneens het geval bij de oven die in 1971 aan de Akerstraat is opgegraven¹⁰). Waarschijnlijk zijn ze op deze plaats terecht gekomen nadat de oven ontploft was en hebben ze geen aanwijsbare verbintenis met de oven. Deze drie potten zijn respectievelijk een grote honingpot met 2

kleine oortjes (foto 2 en afb. 3 inv. nr 8387). De datering ervan is 1ste - 3de eeuw¹¹). Verder een variant van een kurkurn (afb. 2 inv. nr 8386) uit de 2de helft 1ste - begin 2de eeuw¹²). Het derde stuk is een geverniste beker met zandbestrooiing met een karniesrand (foto 2 en afb. 3 inv. nr 8388). Deze beker kan gedateerd worden van eind 1ste - 1ste helft 2de eeuw¹³).

Over de plaats van vervaardiging van dit aardewerk valt niets met zekerheid te zeggen. Anders is dit gesteld met het schervenmateriaal dat in de oven zelf aangetroffen is. Hieronder bevinden zich een aantal misbaksels die gedeeltelijk verkleurd werden door de hitte-inwerking van de uit elkaar geplofte en daarna gedeelte-

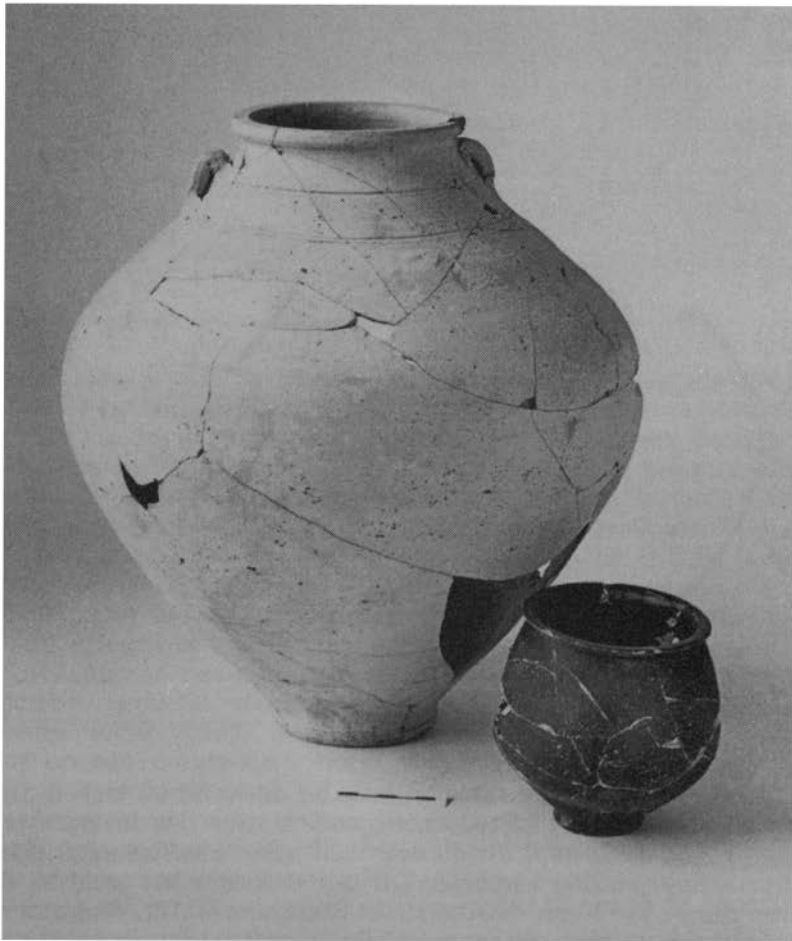
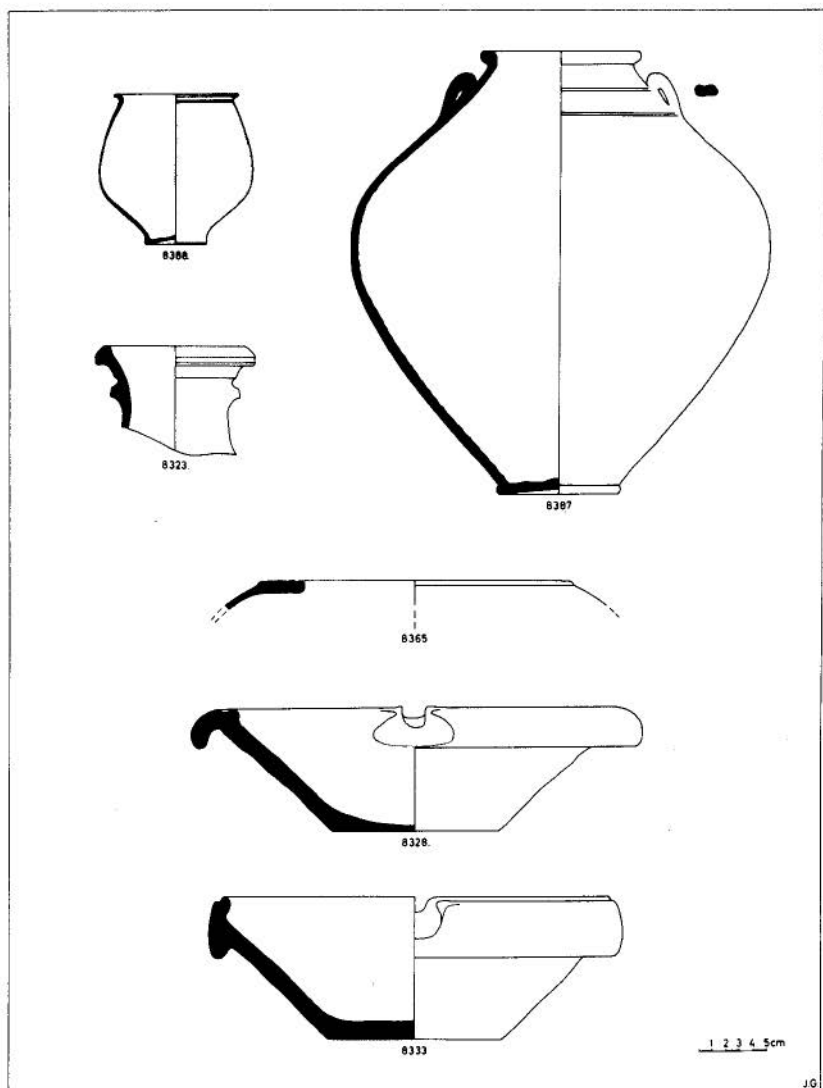

Foto 2: honingpot en drinkbeker uit de oveningang.

Afb. 3

lijk ingestorte oven. Dit is te wijten geweest aan een te snelle verandering van de temperatuur. Onder deze misbaksels bevindt zich een grote 2-orige kruik die naar een kant is ingezakt (foto 3 inv. nr 8384).

In de oven of in de gestoorde bovenlaag zijn 79 stukken aardewerk en 6 ovenfragmenten aangetroffen. Deze zijn geïventariseerd onder de nrs 8301 t/m. 8385 en bestaan uit:

1. Twee-orige kruiken met twee-ledige oren (afb. 2 inv. nr 8383).

- Hiervan werden 2 nagenoeg gave exemplaren met een hoogte van 35,5 en 44,2 cm alsmede 5 fragmenten gevonden. Ze zijn te dateren in de 2de helft van de 2de eeuw¹⁴).
2. Een-orige kruiken met een drie-ledig oor (afb. 2 inv. nr 8381). Hiervan werden 4 gedeeltelijk gave exemplaren, in hoogte variërend van 25 - 29,8 cm en 16 fragmenten van het type Stuart

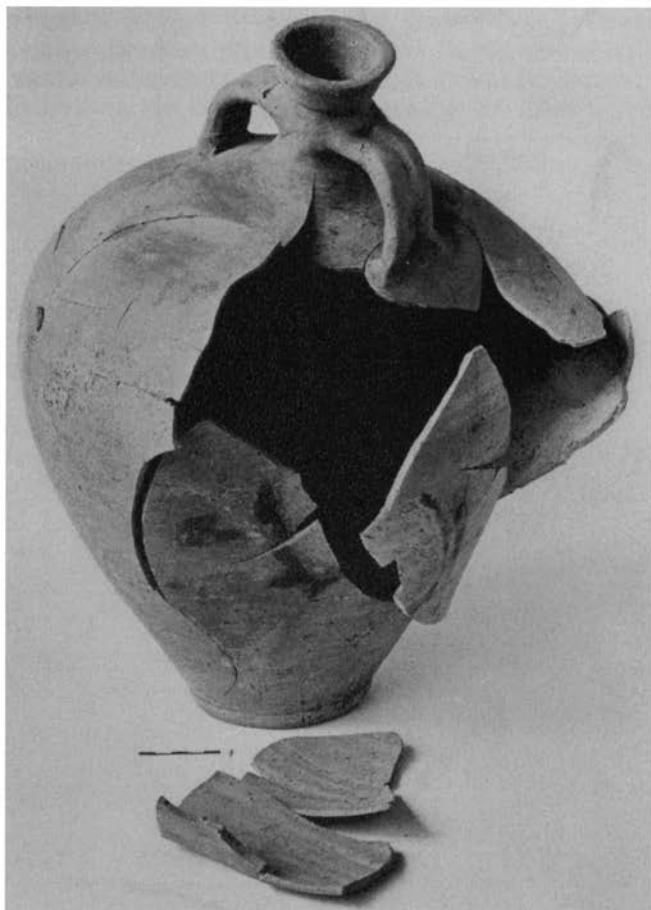

Foto 3: Misbaksel uit oven.

110 B gevonden. Deze dateren uit het midden van de 2de eeuw¹⁵). Van het type Gose 387/388 (afb. 2 inv. nr 8321) vonden we 2 fragmenten uit het midden van de 2de tot het begin van de 3de eeuw¹⁶).

Ook is van een één- of twee-orige kruik een bodem gevonden die aan de onderzijde normaal afgewerkt is, doch aan de

bovenkant, waar de wand moet beginnen, bevinden zich de groefjes die ontstaan zijn bij het, door middel van een draadje, afsnijden van het vaatwerk van de draaischijf. De functie van deze handeling, waardoor een goede hechting van de wand aan de bodem niet meer mogelijk was, blijft vooralsnog duister.

3. Kruikamforen met 2 twee-ledige oren (afb. 3 inv. nr 8323). Van deze grote stukken aardewerk werden 5 fragmenten aangetroffen die aan de bovenrand een diameter hebben van 12 - 15,6 cm. Deze stukken zijn te dateren tot in de 3de eeuw¹⁷).
4. Van wrijfschalen met horizontale randen (afb. 3 inv. nr 8328) werden 5 fragmenten ontdekt die dateren uit de 1ste helft van de 2de eeuw¹⁸).
5. Talrijker waren de wrijfschalen met verticale randen vertegenwoordigd (afb. 3 inv. nr 8333). Hiervan troffen we 24 fragmenten aan waaronder zich 2 hoofdtypen bevinden, nl. die met een opliggende- en die met een uitstaande schenktuit. De datering van beide groepen is 2de eeuw¹⁹). Het grootste exemplaar heeft een bovendiameter van 42,5 cm.
6. Van honingpotten (afb. 3 inv. nr 8387) kwamen 5 stukken te voorschijn die dateren van de 1ste - 3de eeuw²⁰).
7. Een deksel van roodbakkende klei (afb. 2 inv. nr 8361). Over de datering hiervan valt weinig te zeggen daar de verschillen in vorm onbetekenend zijn²¹).
8. Van een type urn dat variatie vertoont met de zgn. kurkurnen (afb. 2 inv. nr 8386) vonden we 3 fragmenten. Deze dateren uit de 2de helft 1ste - begin 2de eeuw²²).
9. Enkele fragmenten van een klein model dolium (afb. 3 inv. nr 8365) uit eind 1ste - begin 2de eeuw²³).
10. Onder de overige aardewerkfragmenten bevinden zich een puntbodem van een amfoor en enkele door vuurwerking verkleurde en verwrongen scherven.

Aan de hand van het gevonden aardewerk is de ontploffingsdatum van deze pottenbakkersoven vast te stellen rond het midden van de 2de eeuw. Deze datering komt overeen met de einddatum van de oven van Lucius, die in 1971 aan de noord-zijde van de Putgraaf werd ontdekt²⁴). Dezelfde typen kruiken, zowel de een- als de twee-orige, zien we nu in deze vondst weer terug en ook deze anonieme collega van Lucius heeft de temperatuurswisseling niet goed in de hand gehouden. Eens te meer een teken dat men er verstandig aan gedaan had de ovenbedrijven buiten de bebouwde kom te situeren. De pottenbakker zal de klap wel weer te boven zijn gekomen; een nieuwe oven was immers gemakkelijk van klei te vervaardigen.

Op een afstand van ongeveer 10 meter ten zuiden van deze oven troffen we tenslotte nog een tweetal afvalkuilen aan (situatie-

tekening punt 2). Deze bevatten naast ovenafval aardewerkfragmenten van o.a. kruiken, kookpotten met dekselgeul, wrijfschalen en de voor Heerlen karakteristieke geverniste borden met naar binnen verdikte rand. Dat deze kuilen die in de 2de eeuw gevuld werden niet alleen inheems aardewerk bevat hebben, tonen ons enkele scherfjes van uit oost-Gallië geïmporteerde terra sigillata.

J. Gielen

NOTEN:

1. De Redactie, Pottenbakkersoven, Akerstraat 1976, in: Het Land van Herle 1976, blz. 25.
2. M.A. Evelein en W. Goossens, Eene Romeinsche pottenbakkerij te Heerlen (L), in: Oudheidkundige mededeelingen van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden III, 1909, blz. 71-80 en afb. XXXII.
3. Ongepubliceerd (dossier opgravingsdocumentatie Putgraaf 1929).
4. J. Gielen, Het pottenbakkersbedrijf van Lucius aan de Putgraaf te Heerlen, in: Het Land van Herle, 1971, blz. 84-92.
J.E. Bogaers, Latijn van Lucius, in: Het Land van Herle, 1971, blz. 93-105.
5. J. Gielen, Een merkwaardige romeinse pottenbakkersoven en zijn omgeving, in: Het Land van Herle, 1971, blz. 140-147.
6. J. Gielen, Romeinse vondsten op het terrein van het voormalige St. Jozef-ziekenhuis te Heerlen, in: Het Land van Herle, 1970, blz. 125-127.
7. M.A. Evelein en W. Goossens, a.w.
J. Gielen, a.w., 1970, blz. 125-127, 1971, blz. 84-92, 140-147.
W. Goossens, Romeinse vondsten te Heerlen, in: Oudheidkundige mededeelingen van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden V, 1911, blz. 125-131 en afb. 59-60.
8. J.H.F. Bloemers en J.K. Haalebos, Roman Pottery Finds in Heerlen, Province of Limburg, in: Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig bodemonderzoek, 1973, blz. 259-272.
9. Voor een verdere beschrijving van dit oventype zie: A. Bruijn, Een middeleeuwse pottenbakkersoven te Nieuwenhagen, Limburg, in: Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, 1965/66, blz. 174-175.
10. J. Gielen, a.w., 1971, blz. 143.
11. P.J.J. Stuart, Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen, Leiden 1963, type 145.
W. Vanvinckenroye, Gallo-romeins aardewerk van Tongeren, Tongeren 1967, type 117.
H. van de Weerd, Inleiding tot de Gallo-romeinse archeologie der Nederlanden, Antwerpen 1944, blz. 282-283.
12. W. Vanvinckenroye, a.w., type 103 b.
13. E. Gose, Gefäßstypen der römischen Keramik im Rheinland, Kevelaar

- 1950, type 188-189.
P.J.J. Stuart, a.w., type 3.
W. Vanvinckenroye, a.w., type 2 a.
Het Duitse woord „Karnies“ betekent: kroonlijst.
14. E. Gose, a.w., type 406 variant.
 15. P.J.J. Stuart, a.w., type 110 B.
 16. E. Gose, a.w., type 387/388.
W. Vanvinckenroye, a.w., type 71.
 17. H. van de Weerd, a.w., blz. 269, 12.
 18. W. Vanvinckenroye, a.w., type 95.
P.J.J. Stuart, a.w., type 149.
 19. W. Vanvinckenroye, a.w., type 91 en 101.
H. van de Weerd, a.w., blz. 270.
 20. P.J.J. Stuart, a.w., type 145.
W. Vanvinckenroye, a.w., type 117.
H. van de Weerd, a.w., blz. 282-283.
 21. P.J.J. Stuart, a.w., type 219.
 22. W. Vanvinckenroye, a.w., type 103 b.
 23. P.J.J. Stuart, a.w., type 147.
 24. J. Gielen, a.w., 1971, blz. 84-92.

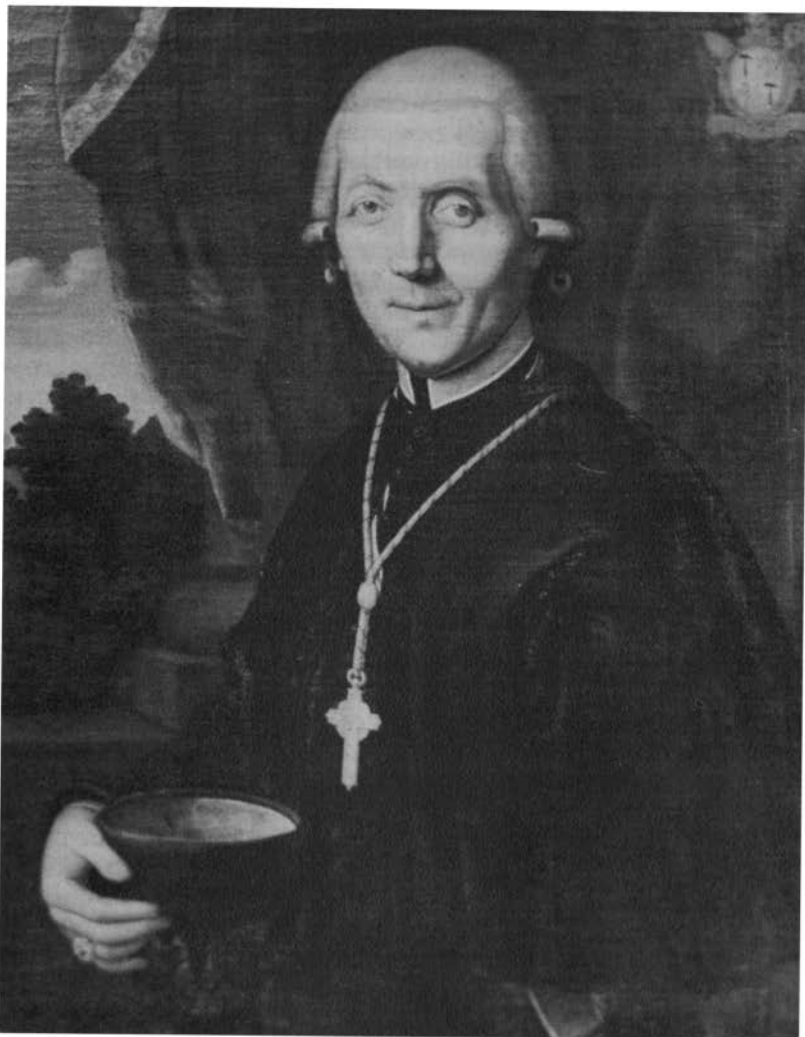
Het einde van de abdij Rolduc

VII. Het einde van abt Chaineux. (slot)

De brieven van Delbée waren in staat geweest bij de Franse overheid de nodige bezorgdheid te verwekken over de toestand in het canton Rolduc. De regeringscommissaris bij het Sambre- en Meuse-leger, Alexandre, voelde zich verplicht om de klachten van Delbée over de Rolducse pastoors door te sturen naar Parijs aan het adres van de politie-minister Cochon. Deze op zijn beurt achtte dit een zaak ter behandeling door de commissaris voor de negen met Frankrijk „herenigde“ departementen, Bouteville¹). Op 6 en 9 Nivôse V (26 en 29 december 1796) ontving Bouteville alle stukken betreffende de „Rolducse samenzwering“ uit Parijs. Hij berichtte vervolgens de „directeur-général“ van de veroverde gebieden, Pruneau, op 11 Nivôse V (31 december 1796), dat hij de commissaris van het directoire bij het departement van de Nedermaas, Girard, had aangespoord. „..... tot de grootste waakzaamheid, en om me maatregelen voor te stellen, die hij geschikt acht om de complotten van al die oproerkraaiers te dwarsbomen“²). Hij verzocht ook Pruneau zelf, om alle inlichtingen, die van nutte zouden kunnen zijn, aan hem, Bouteville, over te maken.

Dezelfde dag nog en bovendien in een brief van 2 Pluviôse V (21 januari 1797) bracht Bouteville tenslotte verslag uit aan minister Cochon in Parijs³): „In brieven van 6 en 9 Nivôse hebt u me kopieën gestuurd van verschillende brieven, gericht aan de regeringscommissaris Alexandre, door burger Delbée, hoofd-administrateur der kolenmijnen te Rolduc, met betrekking tot de streken, die de monniken van de voormalige abdij Rolduc uithalen om onrust te verwekken. In beide brieven nodigt u me uit om onverwijld overleg te plegen met de administratie van het departement van de Nedermaas en met de „directeur-général“ van de veroverde gebieden, om een einde te maken aan de vrijheid-dodende plannen van de woelzieke monniken, en om u op de hoogte te stellen van het resultaat van onze maatregelen. Zoals ik reeds de eer had u te berichten in mijn eerste brief van 11 Nivôse heb ik ogenblikkelijk geschreven aan burger Pruneau, „directeur-général“ van de veroverde gebieden, en aan de commissaris van het directoire bij de administratie van de Nedermaas. De eerste heeft me nog niet geantwoord“.

Pruneau achtte de „Rolducse opstand“ klaarblijkelijk niet zo voornaam. De tweede, Girard, stuurde wel preciese inlichtingen betreffende de verblijfplaats en het gedrag van de meeste kanunniken. Bouteville eindigde zijn verslag met het verzoek om spoedig ook voor de „départements réunis“ van België de wet af te

P.J. Chaineux (1740-1800), laatste abt van de abdij Rolduc (1782-1796). Hij draagt hier een korte pruik, in de rechterhand houdt hij een omgekeerde bonnet (hoofddeksel van een geestelijke). Rechts boven het gevierendeeld wapen: in kwartier 1 en 4 een hamer, in 2 en 3 een leeuw.

kondigen, die pastoors en priesters beveelt de eed van trouw aan de Republiek af te leggen. Daarna zou het eenvoudiger zijn om de weerspanningen aan te kunnen. Kennelijk was Bouteville na een onderzoek van de klachten van Delbée tot de overtuiging gekomen, dat het met de hetze van de Rolducse pastoors tegen het Franse regiem nogal meeviel. Hij achtte het in elk geval niet noodzakelijk

om straffere maatregelen te treffen, zoals door Delbée voorgesteld: het op transport stellen van de pastoors en hun vervanging door franstalige Belgen⁴). Bouteville negeert volkomen de door Delbée gesignaleerde keten van contact vanuit het Overrijnse gebied tot in Brabant, met als kernpunt de pastoors en abt Chaîneux.

Het was niet waarschijnlijk, dat abt Chaîneux zich andermaal met de grote politiek zou inlaten na het débâcle van zijn optreden in de Brabantse Revolutie als gedelegeerde in het congres te Brussel. De abt was nu vermoeid en ziek. Na het verblijf in Welda en de terugkeer van de overige kanunniken had Chaîneux zich in Münster gevestigd. Hij was te ziek om de reis terug te aanvaarden. In 1795/96 was hij er zo slecht aan toe, dat men verbaasd stond, dat hij nog leefde⁵). De oppositie van het volk in Limbourg in 1789, zijn moeilijkheden met de teruggekeerde Oostenrijkers en de vlucht voor de Fransen hadden hem wellicht levensmoe gemaakt. Bovendien vereisten de opgeslagen goederen een oppas.

Al is het onwaarschijnlijk, dat Chaîneux zich nog daadwerkelijk heeft beziggehouden met complotteren tegen de Fransen, niet ontkend kan worden, dat er tot zijn dood toe voortdurend contact met zijn confraters is geweest. Het is overdreven om te zeggen, dat het Chaîneux was, die vanuit de ballingschap zijn abdij voortging te besturen, gelijk Delbée beweerde. Immers Ernst voerde het feitelijke bewind. Zeer wél is mogelijk, dat Chaîneux vlak voor de opheffing van de abdij verzocht had, om de interne kanunniken te doen opnemen bij de externe zielzorgers⁶). Ook heeft abt Chaîneux vanuit den vreemde geregeld een deel van de meegeëmigreerde geldsommen doen toekomen aan de confraters in geldnood. Wij vinden in het kasboek van Ernst verstolen opmerkingen als: „...à un exprès d'Aix porteur d'une lettre de l'autre coté (van de Rijn)”, en dan volgt een bedrag - 28 maart 1798⁷). Elders vermeldt Ernst zelfs openlijk, dat hij van de abt ontving: 1.146 rijksdaalders, 1 gulden en 3 mark. Verschillende kanunniken zochten Chaîneux op en brachten voor Ernst's „huishouding” bedragen mee uit het Overrijnse: Zo stelde Welter Ernst in maart 1798, juni 1799 en oktober 1799 respectievelijk 191, 412 en 191 rijksdaalders ter hand. Dens, Corsten en Welter reisden in 1799 achtereenvolgens naar Düsseldorf en Duisburg in verband met aldaar opgeslagen goederen. Ernst zelf ging 15-30 oktober 1798 naar Düsseldorf. Evenzovele malen zal men zich tevens naar het verblijf van de abt in Münster hebben begeven.

Al had het verzet, geboden door de Rolducse kanunniken, de Franse autoriteiten niet genoopt tot drastische maatregelen als deportatie van de pastoors, toch was de weerstand tegen de Fransen in het departement van de Nedermaas en in het canton Rolduc gebleven. Girard, de meergenoemde commissaris van het directoire bij de administratie van het departement van de Nedermaas, schreef op 21 Vendémiaire VII (12 oktober 1798) enigszins ont-

moedigd aan de politie-minister in Parijs: „Tot nog toe was de wanorde slechts hier en daar en was het nog mogelijk er met gewone middelen tegen in te gaan, maar sinds dat moment (waarop een militaire lichtung was uitgeschreven) zijn bijna overal tekenen waarneembaar van een gevaarlijke gisting. De gendarmerie is bespot, er zijn vrijheidsbomen uitgerukt, op verschillende plaatsen zijn er oproerige plakaten opgeplakt; de commissaris bij het canton Rolduc heeft mij geschreven, dat men verschillende daarvan in zijn canton heeft gevonden, waarvan een, opgeplakt op de vrijheidsboom, ongeveer deze tekst bevatte: ‚Dood aan de Republiek en heil aan de oude regering Hebt de moed om de militaire lichtung te weigeren: een contra-revolutie staat op het punt om uit te barsten met dat doel zijn alleen al in deze streek 2.000 mensen gewonnen zonder hen die we niet kennen en de vrienden van de oude regering mee te tellen.’”⁸⁾

De opstandigheid in het canton Rolduc van 1798 schreef men intussen niet meer toe aan de kanunniken van Rolduc, verstrooid over de wijde omgeving.

Abt Chaineux verbleef in 1798 nog steeds in Münster, al meent Neujean, dat hij in 1797 in Hamburg was overleden⁹⁾. Een van de weinige gegevens over de ballingschap en dood van Peter Joseph Chaineux is het verhaal van de koopman Aloys Perger. Deze handelaar deelde in zijn „Lebenserinnerungen”¹⁰⁾ mede, dat hij in 1794 in zijn woonplaats Düsseldorf vele emigrés aantrof, waaronder burgemeester Kreits¹¹⁾ van Aken. Chaineux verbleef intussen nog in Welda. In november 1794 bedreigden de Fransen ook Düsseldorf. Perger verliet met zijn familie de stad en trok naar Münster met vele andere emigrés. Ook Münster werd een centrum van gevluchten. Het was in Münster, dat Perger vriendschap sloot met burgemeester Kreits van Aken, abt Chaineux en een zekere Dr. Drost. Chaineux woonde tot zijn dood in 1800 in het klooster van de Franciscanen. Bij zijn sterven, 9 juli 1800, waren de drie vrienden: Perger, Kreits en Drost, aanwezig en twee van de koorheren (een daarvan was Loop).

Volgens Perger liet de abt „viel baares Geld und Obligationen” na. Al dit geld werd aan de provinciaal der Franciscanen in een linnen zak in bewaring gegeven. Na veel belevenissen bracht Perger deze zak terug naar Rolduc. Vooral deze omzwervingen beschrijft hij uitvoerig in zijn „Lebenserinnerungen”. Hij ontving voor de moeite 356 louis d’or, een zeer beduidende som. Het bedrag van de afgeleverde gelden zal wel navenant zijn geweest.

Peter Joseph Chaineux, laatste abt van de abdij Kloosterrade, had van 1794 tot 1800 in ballingschap gewoond zonder veel sporen na te laten. Hij overleefde als een zwak en ziek man de abdij der Augustijner koorheren meer dan drie jaar.

NOTEN:

1. E. Hubert - C. Thihon, Correspondance de Bouteville, Bruxelles 1929-1934, II, blz. 417-418. Bouteville aan Pruneau 11 Nivôse V (31 dec. 1796): „Le Ministre de la Police, Citoyen, me transmet des renseignements fort importants sur la conduite des ex-moines de l'abbaye de Rolduc. Ce sont les Citoyens Alexandre, Commissaire du Gouvernement près les armées du Nord et de Sambre-et-Meuse, et Delbée, Administrateur en chef des houillères de la République à Rolduc, qui les lui ont communiqués par l'organe du premier. Il résulte de ces pièces que les moines de l'abbaye de Rolduc ne cessent de pratiquer les manoeuvres les plus perfides pour exciter des troubles dans le pays qu'ils habitent”.
2. Hubert-Thihon, a.w., II, blz. 417-418. Bouteville aan Pruneau 11 Nivôse V (31 december 1796): „Je l'invite à la plus grande surveillance et à me proposer les mesures qu'il jugera convenables pour déjouer les complots de tous ces factieux. Je crois également très utile de vous faire part de ces détails et de vous prier de me transmettre tout ceux qui pourraient vous être utiles”.
3. Hubert-Thihon, a.w., II, blz. 499-501. Bouteville aan Cochon 2 Pluviôse V (21 januari 1797).
4. Hubert-Thihon, a.w., II, blz. 499-501. Delbée aan Alexandre 13 Friaire V (3 december 1796).
5. AAR (Archief Abdij Rolduc), portef. 28, omslag 7 bis. Ernst aan de administratie van het departement van de Nedermaas dd. 3 Prairial IV.
6. Hubert-Thihon, a.w., II, blz. 499-501. Delbée aan Alexandre 16 Friaire V (6 december 1796).
7. AAR, portef. 29a, omslag 2, Kasboek van Ernst.
8. L. Roppe - G.W.A. Panhuysen - Elis. M. Nuyens, De decadaire, resp. maandelijkse rapporten van de commissarissen van het directoire exécutif in het Departement van de Nedermaas, 1797-1800, Maastricht 1956, blz. 230-231. Girard aan de Ministre de la Police générale, 21 Vendémiaire VII, (12 oktober 1798).
9. F.P. Neujean, Notice historique sur l'abbaye de Rolduc, Aix-la-Chapelle 1868, blz. 36.
10. A. Perger, Lebenserinnerungen des Aloys Perger, in: ZAGV (Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins), band 56 (1935), blz. 155-157.
11. Zie over Kreits: Ph. Beckers, Parteien und Parteikampf in der Stadt Aachen, in: ZAGV, band 56 (1935), blz. 131.

Uit de diplomatieke loopbaan van Arnold Adriaan, eerste markies van Hoensbroek

IV. Hoensbroeks eerste missie, Berlijn, maart-september 1673.

Friedrich Wilhelm, de „grote keurvorst” van Brandenburg, 1640-1688, gesprekspartner van Arnold Adriaan van Hoensbroek.

Uit deze periode hebben wij 41 brieven, waaruit we reisroute en verblijfplaatsen ongeveer kunnen afleiden. De eerste brief is uit de stad Minden aan de Weser, van 5 maart 1673. Minden, een voormalig prins-bisdom was sinds 1648 Brandenburgs gebied. Het vormde samen met Ravensberg een Brandenburgse enclave tussen de prins-bisdommen Münster en Osnabrück aan de west- en zuidgrens, de Welfische landen (na 1692 keurvorstendom Hannover) aan de noordgrens en de vorstendommen Schaumburg en Lippe aan de oostgrens.

Over het eerste deel van de reis zijn geen gegevens bekend. Maar vermoedelijk ging de reis over Keulen, omdat Hoensbroeks collega Bournonville via die stad reisde. Verder spreekt Arnold Adriaan over Herborden (Herford) aan de weg van Bielefeld naar Minden. Vanaf Minden kon hij over neutraal of bevriend gebied reizen. Op 19 maart bevond hij zich in Hogenhammelen (Hohen Hameln) tussen Hannover en Brunswijk op gebied van de prinsbisschop van Hildesheim; de 25ste van die maand was hij in Hornburg op de weg van Halberstadt naar Brunswijk. Van toen af was hij op Brandenburgs gebied. Op 12 april was hij in Berlijn, het doel van zijn reis en hij bleef daar tot na 10 september, met korte onderbrekingen voor bezoeken aan Minden, vanwaar hij op 28 april een brief schreef aan Monterey en aan de keurvorst te Potsdam, waar hij eind april, 31 mei en medio augustus vertoefde. Zijn laatste brief uit Berlijn dateert van 10 september. Hij is dus bijna een

half jaar op diplomatieke reis geweest. In de herfst is hij westwaarts gegaan om de campagnes in het Rijnland mee te maken. Op 20 november bevond hij zich in Lechenich en kort daarna in Bonn. Voor de winter zal hij naar huis teruggekeerd zijn, want op 13 januari 1674 schreef hij vanuit Roermond. Daarmee was zijn eerste zending ten einde. Zij had tien maanden geduurd.

Hoensbroeks directe opdrachtgever was, zoals gezegd, Monterey, wiens volledige naam en titels luiden: Juan Domingo de Zuñiga y Fonseca, graaf van Monterey en Fuentes, markies van Tarracona. Monterey was eigenlijk een militair, doch van 25 juli 1670 tot januari 1675 was hij waarnemend landvoogd der Spaanse Nederlanden. Tussen hem en Arnold Adriaan bestond een goede verstandhouding. Hoensbroek schreef hem om de paar dagen. Zijn brieven zijn eerbiedig maar ook vrijmoedig. Zijn kritiek op het Hof in Madrid is soms onverhuld. Zo schreef hij, om één voorbeeld te noemen, op 17 mei 1673: *Le mal est que la lenteur de la Cour de Madrid, cause des irrésolutions c'est une malheur déplorable que cette distance de Bruxelles a Madrid cause de retardemens qui interessent furieusement la cause commune*¹⁾. In Madrid was men van die kritiek niet gediend en in de commentaren van de Staatsraad, te Simancas bewaard, staan soms onvriendelijke opmerkingen over Arnold Adriaan²⁾. Monterey, die beter op de hoogte was en misschien zichzelf een beetje gedesavoueed voelde, stak bij de Regentes de loftrumpet over zijn gezant, zodat deze er naar zijn zeggen verlegen van werd³⁾.

Hoensbroeks eerste en voornaamste taak was, de keurvorst van Brandenburg blijvend voor de oorlog tegen Frankrijk te interesseren. Keurvorst was in die dagen Friedrich Wilhelm, in de Duitse geschiedenis bekend gebleven als de „grote keurvorst“, 1640-1688. Evenals zijn voorgangers en opvolgers werkte hij met taaië volharding aan de uitbreiding van zijn gebied, dat onder zijn zoon Frederik in 1701 tot koninkrijk verheven zou worden onder de verzamelnaam Pruisen.

De „grote keurvorst“ is zeer uiteenlopend beoordeeld. De een noemt hem een voorloper van Bismarck, de ander een verlicht despoot, weer een ander een cynisch „Realpolitiker“ en machiavelist. Zijn laatste biograaf, Opgenoorth, geeft een genuanceerder beeld⁴⁾. Friedrich Wilhelm was een staatsman die met uiterste krachtsinspanning de opeenvolgende crises te boven wist te komen. Als men de verspreiding van al zijn gebieden, van de Oostzee tot bij de Maas, in het oog houdt, geen kleine prestatie. Zijn gecompliceerde persoonlijkheid maakt het bovendien niet eenvoudig, zijn doen en laten simpel te „verklaren“. Wel heeft Opgenoorth aangetoond welke invloed er van de Nederlandse Republiek op deze vorst en zijn landen, vooral in die, welke aan de Republiek grensden, is uitgegaan.

Als protestant stond de keurvorst dichter bij de Republiek dan

bij Frankrijk. Als Duits vorst zag hij niet graag de kustgebieden van het Rijk in Zweedse handen (hertogdom Bremen, oude bisdom Verden, voor-Pommeren en Wismar, alle sinds de Westfaalse vrede, 1648, Zweeds gebied). Zweden nu was door Lodewijks politiek spel van de Republiek losgemaakt en in het kamp van Frankrijk terecht gekomen. Bovendien was de keurvorst gehuwd met een dochter van Frederik Hendrik, Louise Henriette, een tante dus van Willem III die zojuist stadhouder geworden was. Friedrich Wilhelm had zich laten vinden voor een bondgenootschap met de Republiek en betekende op die manier een bedreiging voor de prins-bisschop van Münster, Christoffel Bernard van Galen, die toen als bondgenoot van Frankrijk, in de Republiek aan het werk was. Maar Frankrijk, dat al vrij spoedig de Republiek weer moest ontruimen, liet zijn Munsterse bondgenoot niet in de steek. Onder leiding van Turenne bezetten de Fransen Westfalen, veroverden de Brandenburgse enclaves, Kleef, Mark en Dortmund, zaten stevig in Lippstadt genesteld en bedreigden Minden en Ravensberg. In later tijd werden deze beide landjes zelfs bezet, zodat de Fransen een ogenblik over de Weser konden trekken. Daar lagen de zogenaamde Welfische hertogdommen, Hannover, Lüneburg en Wolfenbüttel, welker vorsten min of meer met Frankrijk sympathiseerden. Dat alles zag er voor Brandenburg dus zeer ongunstig uit. De Pruisische modellegers bestonden nog niet en Friedrich Wilhelm had bovendien groot gebrek aan geld. De Republiek beloofde wel subsidies, maar toen haar eigen grondgebied weer ontruimd was, had zij niet zo'n dringende behoefte meer die belofte na te komen.

Die subsidies nu vormen een van de hoofdthema's van Arnold Adriaans brieven. Brandenburg wilde subsidies, niet alleen van de Republiek, maar ook van Spanje en van de Duitse keizer. Soms lijkt zijn gezeur daarover op chantage. Toch moet men zijn politieke nood niet uit het oog verliezen. Met idealisme alléén kon hij geen oorlog voeren. Ook is het redelijk dat de keurvorst zijn verloren gebieden terug wilde. Daar zijn „vrienden“ hem meestentijds slechts hielpen met mooie woorden, zag hij wel aankomen dat hij vroeg of laat met Frankrijk tot een accoord moest komen. Als geheid politicus had Lodewijk XIV dat zeer goed in de gaten. Zijn gezanten waren zeer actief, niet alleen bij de Duitse vorsten, maar ook in Zweden. Op 17 maart liet hij in Versailles een ontwerp-verdrag opstellen, dat de Franse gezant Verjus via Turenne aan de keurvorst mocht voorleggen. Het is een meesterstuk van diplomatie. Hoensbroek heeft een kopie ervan gekregen, om het naar Monterey en Madrid te sturen. Daar zou men dan kunnen zien, hoe hoog de nood gestegen was⁵⁾.

Toen Arnold Adriaan aan het hof van de keurvorst kwam, raakte hij meteen in al die politieke intriges verzeild. Het is niet doenlijk en ook niet nodig al zijn brieven in detail na te gaan. Vaak

draait het om hetzelfde thema. Geruchten worden gelanceerd en weer tegengesproken. Hoensbroeks voornaamste bezigheid was, geduldig contact te houden en steeds maar weer voor het standpunt van zijn opdrachtgevers te pleiten. Meteen al in zijn eerste brief, 5 maart 1673, sprak hij zijn wantrouwen uit. Hij vreesde dat Frankrijk en Brandenburg vrede zouden sluiten. De keurvorst had weliswaar eerst om een wapenstilstand van twee maanden gevraagd. Maar Turenne had dat geweigerd. Hij wilde alles of niets. Terecht vreesde hij dat een wapenstilstand slechts benut zou worden om de Brandenburgse troepen te reorganiseren. De keurvorst eiste dan ook subsidies van zijn bondgenoten om zijn troepen te kunnen onderhouden en eventueel uit te breiden. Anders zou hij noodgedwongen vrede moeten sluiten. Arnold Adriaan zocht toen contact met de gezant van de Republiek, baron Van Amerongen⁶). Veel succes had hij daar niet mee. Voorlopig moest hij het dus met fraaie woorden doen. Bij herhaling verzekerde hij dat Spanje en de keizer de keurvorst niet in de steek zouden laten. Maar daarmee kon Friedrich Wilhelm niet veel aannemen. Hoensbroeks reisgezel, Bournonville, vond dan ook dat er voor twee gezanten te weinig te doen was⁷). Hij ried Hoensbroek aan, vol te houden; zelf zou hij naar de keizer gaan, om te zien of daar meer te bereiken was. Maar tegen de geweldige Franse druk op Brandenburg kon Hoensbroek niet op.

Friedrich Wilhelm was vóór alles geoccupeerd met Lippstadt, sleutelpositie voor de verbinding met zijn Rijnlandse en Westfaalse bezittingen. Zelfs ingeval van vrede wilde Lodewijk XIV die stad behouden als onderpand en garantie, dat de keurvorst niet bij de eerste gunstige gelegenheid naar het vijandige kamp zou overgaan. De keurvorst bleef dan ook aandringen op subsidies, hetzij van de Republiek, hetzij van Spanje. De moeilijkheid was echter dat in de Republiek twee machten naast en gedeeltelijk zelfs tegenover elkaar stonden: de regenten-kooplieden en de Prins van Oranje. Deze laatste wilde de oorlog energiek voortzetten; hij wilde zijn oom de keurvorst wel te hulp komen, maar de Staten Generaal waren niet zo oorlogszuchtig. En Willems gezag was nog te jong en te zwak om zijn wil op te leggen⁸).

Op diezelfde dag schreef Arnold Adriaan aan Monterey. Zijn brief vult die van Bournonville aan. Er is krijgsraad geweest, waaraan Bournonville en baron De Goes mochten deelnemen⁹). Er zijn daar grootscheepse plannen gemaakt om Denemarken, Zweden, Celle en Wolfenbüttel te verenigen, maar als de keurvorst geen financiële hulp kreeg, viel er niets te bereiken. Hoensbroek dringt er op aan de Brandenburgse gezanten in Brussel goed te ontvangen. De Goes heeft gezegd dat men met man en macht Brandenburg moet helpen¹⁰).

Intussen staken de Franse troepen, na Minden bezet te hebben, de Weser over. De keurvorst besloot zijn troepen nog verder terug

te trekken. Hoensbroek smeekt daarom zijn meester geld te sturen voor troepen. Bovendien zou hij de vorst van Anhalt moeten paaïen. Deze is nog wel neutraal, maar de keurvorst vreest dat hij zich bij de Fransen zal aansluiten. Arnold Adriaan raadt aan, de gezanten van al deze vorsten in Brussel met passende geschenken te overladen, want men heeft hun al eens beloften gedaan, die niet zijn nagekomen. Hoensbroek zal verder graag nadere instructies ontvangen 11).

Een gezant krijgt niet veel te horen, als hij niet zelf op nieuws uitgaat. Arnold Adriaan begreep zeer wel dat de keurvorst hem vaak maar de halve waarheid vertelde of dingen zei, die blijk van vertrouwen moesten geven, maar in werkelijkheid niets om het lijf hadden. Zo zien we Hoensbroek geregeld in contact met De Goes, maar ook met gezanten van Denemarken en Zweden. De mededelingen over zulke ontmoetingen doen buitenstaanders soms wat komiek aan. Zo schrijft hij op 12 april dat hij de stellige indruk heeft te weten wat er tussen de keurvorst en de Zweedse gezant verhandeld is. Maar verder deelt hij daarover niets mee. Wel heeft de gezant hem gezegd dat de Zweedse koning niet langer zal bemiddelen als Frankrijk onredelijke eisen gaat stellen. Dit moest kennelijk dienen als tegenwicht tegen de Franse fluistercampagne, dat Lodewijk XIV aan de keurvorst al zijn landen, die nu door hem en zijn bondgenoten bezet waren, zou teruggeven, zodra de keurvorst de wapenstilstand zou aanvaarden. Maar tot grote verlegenheid van de Zweedse gezant zei Hoensbroek hem ronduit dat hij daarvan niets geloofde; dat Zweden veeleer probeerde de bondgenoten van elkaar te verwijderen. De gezant had daarop slechts zwakjes gereageerd met de opmerking dat men wel anders zou oordelen als men de handelswijze van Zweden zou leren kennen. Hoensbroek ging daarna meteen naar De Goes, om deze over te halen de volgende dag eens contact met de Zweedse gezant op te nemen 12).

Uit een volgende brief blijkt dat de Zweedse gezant mededeelzamer wordt. Hij had zowel Hoensbroek als De Goes een kopie van zijn eigen verslagen voor Stockholm gegeven; zij hadden die zelfs met het origineel mogen vergelijken. Toch liet Arnold Adriaan zich niet misleiden, want in zijn brief aan Monterey vraagt hij zich af „of wij de Fransen voor de gek houden of de Fransen ons“. Hij bekent het antwoord niet te weten 13). Doch de Franse successen schudden de Duitse vorsten wakker. Bovendien ging de prins-bisschop van Münster verder dan de Fransen. Terwijl de laatsten op de plaats rust hielden, deed Bommen-Berend ook hier zijn bijnaam eer aan door een bombardement op Bielefeld uit te voeren. Gelukkig richtte dat weinig schade aan. De strijdvaardige prelaat trok zich zelfs terug na met de magistraat overeen gekomen te zijn, dat de stad neutraal zou blijven. Volgens Hoensbroek wist de bisschop heel goed, dat de stad zich

daaraan niet zou houden, want de heer der stad, de keurvorst, was er niet in gekend. Volgens Hoensbroek werd het dan ook beschouwd als een uitvlucht om de schijn te redden. De bisschop had zo'n krachtig verzet niet verwacht¹⁴). Maar de Staten-Generaal bedierven het bij de Brandenburgers. Hun gezant, Amerongen, had niet de sympathie van de keurvorst. Toen ook subsidies of hulp-troepen uitbleven, helde Friedrich Wilhelm weer over naar capitulatie. Temeer daar ook Denemarken weinig animo toonde om aan de strijd deel te nemen. Hoensbroek weet te vertellen dat de Deense koning als loon voor hulp zulke hoge eisen stelde aan de Hollanders, dat zelfs de keurvorst ze exorbitant vond. En Arnold Adriaan was het daarmee eens.¹⁵).

(wordt vervolgd)

† C. Damen

NOTEN:

1. Leg. (legajos = liassen) 2122; de Spaanse vertaler heeft „furieusement” maar zwakjes weergegeven met „sumamente”.
2. Bijvoorbeeld zitting van 30 april 1673 en die van 19 juni 1673. Leg. 2122.
3. Hoensbroek aan Monterey, 25 juni 1673, Leg. 2123. Men vergelijk de waardering, weergegeven in mijn bijdrage „Een poging tot vergroting van het markizaat Hoensbroek?” in: Het Land van Herle, 1974, blz. 106 en noot 8.
4. E. Opgenoorth, Friedrich Wilhelm, der grosse Kurfürst von Brandenburg. Eine politische Biographie I, 1620-1660, Göttingen 1971. Bespreking door M.M. Franken in: Tijdschrift voor geschiedenis, 1974, blz. 105-107. Het deel over onze periode is nog niet verschenen.
5. Leg. 2122; deze kopie was bij een brief van Hoensbroek d.d. 16 april ingesloten.
6. Deze baron, door Hoensbroek ook wel Damerongen genoemd, heb ik niet kunnen identificeren.
7. Alexander Hippolith Bournonville, hertog en prins, door Hoensbroek ook wel baron genoemd, was in die tijd gouverneur van Artois. Hij was later in het jaar veldheer tegen de Fransen. Hoewel niet onbekwaam kon hij moeilijk met andere samenwerken. Jos. Cuvelier en Jos Lefèvre, Correspondance de la Cour d'Espagne sur les affaires des Pays Bas au XVIIe siècle, V (1665-1700), Brussel 1935, 124 no. 295; 195 no. 472; 203 no. 495; 329 voetnoot.
8. Bournonville aan Monterey, Hohen Hameln, 19 maart 1672.
9. Willem, baron de Goes, 1613-1688, Nederlands edelman, door De Witt afgewezen voor staatsdienst omdat hij katholiek was. Sinds 1659 in dienst van de keizer te Wenen. Hoewel hij na 1672 naar de Republiek kon terugkeren, bleef hij in diplomatieke dienst, onder andere in 1673 als gezant van de keizer bij de keurvorst in Berlijn; later ook bemidde-

laar tussen Münster en de Republiek en tussen de Republiek en Engeland. Jos. Cuvelier en Jos. Lefèvre, a.w., 10 no. 25. Verder Nieuw Ned. Biogr. Woordenboek VIII, 618-9. Arnold Adriaan noemt hem zeer vaak in zijn brieven. De twee edellieden schijnen goede vrienden te zijn geweest.

10. Hoensbroek aan Monterey, z.d. Leg. 2122.
11. Hoensbroek aan Monterey, Hornburg 25 maart 1673. Ib.
12. Hoensbroek aan Monterey, Berlijn 12 april 1673, Leg. 2122.
13. Si on procède de la sorte, et qu'au lieu de tromper la france, nous le soyons nous memes, je ne n'y trouve point à redire. Brief van 16 april 1673. Leg. 2122. Zelfde uitdrukking in de spaanse vertaling.
14. Hoensbroek aan Monterey, 19 april 1673. Leg. 2122.
15. Hoensbroek aan Monterey, 16 april 1673. Leg. 2122.

Berichten

SCHENKINGEN AAN DE OUDHEIDKUNDIGE DIENST

H.J.M. Franssen, Kunrade: zijn publicatie „De abtskeuze en -benoeming te Kloosterrade in de zestiende en zeventiende eeuw”; P.A.H.M. Peeters, Hoensbroek: „Schloss Törnich” (Heft 7 uit Rheinische Kunststätten); R. Braad, Heerlen: enige exemplaren van het Sjeeter Weetje; H.A.J. Dortants, Ubach over Worms: „Wilma Weert 1939-1964” (fotoboek); H. Goossens, Ubach over Worms: 50 bidprentjes; mejuffrouw J. Janssen, Heerlen: 125 bidprentjes; H. Meens, Heerlen: 21 prentbriefkaarten; V.V.V., Heerlen: 8 prentbriefkaarten; H. Beaujean, Hoensbroek: 230 bidprentjes; W. Zimmermann, Vaals: 200 rouwbrieven.

VERGADERINGEN VAN HET LAND VAN HERLE

De werkgroep vergaderde op 13 september met als sprekers de heer J. Th. Janssen: „Apotheker Knittel te Heerlen” en drs. J.T.J. Jamar: „De instelling van de vrije markt te Heerlen”. Op 11 oktober sprak mr. dr. J.P.D. van Banning voor de werkgroep over „Grensbepaling en gemeentelijke indeling in Limburg in de 19-de en de 20-ste eeuw”, terwijl in de vergadering van 8 november drs. J.T.J. Jamar het onderwerp „Burgemeestersbenoemingen in Heerlen 1805-1895” behandelde.

L.G.O.G. KRING HEERLEN

Op 9 oktober werd een excursie gemaakt naar de Voerstreek, waar dr. J. Nijssen als gastheer optrad. Op 2 november hield drs. J. Walraven in de foyer van kasteel Hoensbroek een lezing over „Het Schutterswezen in Limburg”.

HISTORISCHE CURSUS

Op 31 januari, 14 en 28 februari en 14 en 28 maart 1977 worden de lessen gegeven in de historische cursus. Opgave vóór 15 januari. Voor nadere gegevens: zie inlegvel.

CONTRIBUTIE

De aandacht wordt gevestigd op de acceptgirokaart, die iedere abonnee heeft ontvangen voor de betaling van het abonnementsgeld voor 1977. Als op de medewerking van iedereen gerekend kan worden, kan ook in het nieuwe jaar het werk worden voortgezet.

Kroniek

1976

- 11 mei Heerlens loco-burgemeester heit officieel eerste paal voor bouw 246 flatwoningen (Cityflat) op de hoek Putgraaf-Akerstraat, Heerlen.
- 11 mei Officiële opening nieuwe kantoor AMRO-bank te Ubach over Worms, Hovenstraat 134, door burgemeester J. van 't Hooft.
- 15 mei Volksvergadering in de Heerlense stadsschouwburg en demonstratieve tocht door Heerlens binnenstad – op initiatief van „Limburgs Volksappèl” – om massaal te ijveren voor werkgelegenheid, verhoging koopkracht, veiligheid, enz.
- 16 mei Officiële opening gerenoveerde sportpark Emma, Passartweg, Heerlen-Noord, door Heerlens loco-burgemeester.
- 19 mei Officiële openstelling nieuwe weg vanaf de Looierstraat naar de O.N.-tunnel in Heerlen – onderdeel van het grote cityplan – door de loco-burgemeester van Heerlen.
- 21 mei Opening eerste Heerlense camping „In den Hof”, Musschenbroek 27, door Heerlens loco-burgemeester ir. J.C. Schlösser.
- 22 mei Opening tentoonstelling „Eigen smaaksels” – werkstukken van huisvuilt-beoefenaars uit de Oostelijke Mijnstreek – in Heerlens Grand Hotel, Wilhelminaplein, door de loco-burgemeester van Heerlen.
- 23 mei Huldiging eerste damesteam van Van Houten Volleybalcombinatie Heerlen wegens behalen landskampioenschap (voor de 6e maal) en i.v.m. veroveren Nederlandse volleybalbeker (3e maal in successie) en derde plaats tijdens Europacupfinale te Eupen (B).
- 25 mei Officiële opening Psychisch Gezondheidscentrum Welterhof in Heerlen, John F. Kennedylaan 301, door staatssecretaris J. Hendriks van Volksgezondheid en Milieuhygiëne.
- 30 mei Feestelijke herdenking 50-jarig bestaan Doopsgezinde Gemeente in Zuid-Limburg in de kerk aan de Laan van Hövell tot Westervliet 37 te Heerlen.
- 31 mei Installatie van H.A.G. Reijnders tot regiovoorzitter van de Industriebond N.K.V. Limburg als opvolger van drs. Math. Weijers.
- 2 juni Overlijden van Hub Cobben, Hoensbroek, in de leeftijd van 67 jaar; hij genoot vooral bekendheid door zijn actie voor verbetering mijnwerkerspensioenen en was voorzitter van de beroepsgroep gepensioneerden van de Algemene Bond van Werknemers. Tot zijn opvolger wordt A. Wetzels, Schaesberg, benoemd.
- 10 juni Officiële opening nieuwe groepsbureau der rijkspolitie aan de Markt in Simpelveld door districtscommandant overste W. Schaafsma.
- 13 juni Afscheid van zusters der H. Harten van Jezus en Maria i.v.m. opheffing klooster aan de Gravenstraat te Heerlerheide-Heerlen.
- 17 juni Afscheid van adjudant C.H. van Eck, commandant rijkspolitiegroep Voerendaal, i.v.m. pensionering.
- 19 juni Uitreiking door burgemeester A. Kessen van erepenning der gemeente Hoensbroek aan voetbal-toparbitr Theo Boosten bij gelegenheid van zijn pensionering bij de K.N.V.B..

1976

- 20 juni Toekenning wisseltrofee aan harmonie St. Gerardus, Heksenberg, voor beste prestatie tijdens eerste Heerlense Muziekparade op 19 en 20 juni gehouden in de stadsschouwburg van Heerlen.
- 23 juni Viering 40-jarig onderwijsjubileum van A.M.E.C. Custers, adjunct-directrice M.A.V.O.-school St. Clara, Diepenbrockstraat, Heerlen.
- 24 juni Officiële startsein voor bouw bejaardencentrum — het vierde in Heerlen — op de hoek Willem Barentzweg-Franklinstraat, Heerlerheide, door voorzitter J.W. Quint van de Stichting Bejaardenhuisvesting en Dienstverlenende Instituten en door Heerlens loco-burgemeester.
- 25 juni Afscheid van F.A.J. Willems, directeur M.A.V.O.-school St. Vincentius à Paulo, Adenauerlaan, Heerlen, i.v.m. pensionering; hij ontvangt de gouden medaille van de St. Gregoriusvereniging wegens zijn verdiensten voor de kerkmuziek.
- 25 juni Officiële opening tentoonstelling van werken van de beroemde Japanse schilder en graficus wijlen Shiko Munakata in Heerlens raadhuis door de Commissaris der Koningin, in aanwezigheid van o.m. de Japanse ambassadeur in Nederland M. Takashima.
- 26 juni Afscheid van M. Banens als onderwijzeres te Rimburch-Ubach over Worms i.v.m. pensionering; bij gelegenheid hiervan ontvangt zij de onderscheidingen Pro Ecclesia et Pontifice en de gouden eremedaille verbonden aan de orde van Oranje Nassau.
- 28 juni Officiële openstelling provinciale autoweg Heerlen-Maastricht en het laatste stuk E 39 tussen Hoensbroek en Bocholtz door resp. mr. G. Thomson, lid Europese Commissie, en minister drs. T.E. Westerterp van Verkeer en Waterstaat.
- 28 juni Verplaatsing van de sinds 1934 aan de Akerstraat in Heerlen gevestigde apotheek Voncken naar de Vergiliusstraat, Aarveld-Heerlen.
- 1 juli Dr. J.W. Bosch treedt terug als rector van de Hogeschool voor Theologie en Pastoraat (H.T.P.) in Heerlen; tot zijn opvolger wordt pater drs. G. van Rossum gekozen.
- 11 juli Viering gouden kloosterfeest van missiebroeder Faustinus (Huub) Coolen O.F.M. in zijn thuisparochie aan de Sittarderweg in Heerlen.
- 16-22 juli Viering zesde Internationale Folkloristische Parade te Brunssum, aan welk feest 24 landen met meer dan 40 groepen uit vier werelddelen deelnemen.
- 30 juli Opening eerste Limburgse Sterrenwacht „Hercules“, Schelsberg 300, Heerlen, door directeur Th. Vermeesch van de Nationale Volksterrenwacht „Simon Stevin“ in Hoeven; tevens opening tentoonstelling „Meteoren en meteorieten“.
- 1 aug. Viering 70-jarig professiefeest van zuster Julia (Helena Seegers) van de Congregatie v.d. Kleine Zusters v.d. H. Joseph, Gasthuisstraat, Heerlen.
- 7 aug. Aanvang feestviering i.v.m. gouden bestaan speeltuinvereniging „Meezenbroek“, Govert Flinckstraat, Heerlen.
- 8-23 aug. Viering gouden bestaansfeest R.K. voetbalvereniging Groene Ster, Heerlerheide-Heerlen.

Register op de inhoud van de jaargang 1976

aflevering 1, januari/maart

Burgemeester Frans Gijzels, wachter over Heerlen 1964 - 1 februari - 1976 (door L. van Hommerich)	1
Johan Michel Dautzenberg en het hedendaagse Vlaanderen (door C.E.P.M. Raedts)	4
Het goed Passart Nieuwenhagen te Heerlen in het vierde kwart van de 17-de eeuw (door M.A. van der Wijst)	9
Peter Josef baron van Lommesseem-Strijthagen, 1778-1846 (door E. Ramakers)	13
In memoriam dr. C. Damen (door de redactie)	20
Berichten	
– schenkingen oudheidkundige dienst	22
– rectificatie	22
– vergaderingen Het Land van Herle	22
– L.G.O.G. kring Heerlen	22
Kroniek	23

aflevering 2, april/juni

Pottenbakkersoven, Akerstraat 1976 (door de redactie)	25
Het einde van de abdij Rolduc, VI. Naar opheffing van de abdij - 1796 (door F.J.M. Wiertz)	26
De familie De Limpens en de vroege steenkolenmijnbouw aan de „Ruhr“ (door C.E.P.M. Raedts)	36
Bisschoppen uit de familie Van Hoensbroek (6-slot) 3. Frans Antoon Marie Constantijn graaf de Méan (vervolg) (door P.A.H.M. Peeters)	39
Kroniek	48

aflevering 3, juli/september

De val van „Lange Lies“ zinnebeeld van het einde van een tijdperk in Zuid-Limburg (door C.E.P.M. Raedts)	49
Het geslacht Ederenstein op het gelijknamige kasteel te Kerkrade (door L. Augustus)	51
Uit de diplomatieke loopbaan van Arnold Adriaan, eerste markies van Hoensbroek (door † C.Damen)	61
Het einde van de abdij Rolduc, VI. Naar opheffing van de abdij - 1796 (door F.J.M. Wiertz)	68
Berichten	
– schenkingen aan de oudheidkundige dienst	75
– rectificatie	75
– vergaderingen van Het Land van Herle	75
– L.G.O.G. kring Heerlen	75
– publicaties van het gemeentearchief te Heerlen	75
Kroniek	76

aflevering 4, oktober/december

In memoriam drs. L.E.M.A. van Hommerich (door bestuur en redactie)	77
Burgemeesterbenoemingen in Heerlen van 1805 tot 1894 (deel 1) (door J.T.J. Jamar)	79
Een nieuw ontdekte oven in de pottenbakkerswijk aan de Putgraaf te Heerlen (door J. Gielen)	88
Het einde van de abdij Rolduc (slot) VII. Het einde van abt Chaineux (door F.J.M. Wiertz)	98
Uit de diplomatieke loopbaan van Arnold Adriaan, eerste markies van Hoensbroek (door † C. Damen)	103
Berichten	
– schenkingen aan de oudheidkundige dienst	110
– vergaderingen van Het Land van Herle	110
– L.G.O.G. kring Heerlen	110
– historische cursus	110
– contributie	110
Kroniek	111